

Alen Matušek
Savez Čeha i Slovaka,
Daruvar

Primljeno: 15. 11. 1988

POSILIJERATNA SURADNJA SAVEZA ČEHA I SLOVAKA U SR HRVATSKOJ SA ČEHOSLOVAČKOM

SAŽETAK

Poslijeratna suradnja saveza Čeha i Slovaka u Hrvatskoj sa ČSSR prolazila je tokom vremena razdoblja uspona i padova, u ovisnosti o stanju bilateralnih odnosa Jugoslavije i Čehoslovačke.

Pod političko-institucionalnom suradnjom podrazumijevaju se kontakti Saveza sa čehoslovačkim institucijama, te političkim predstavnicima, kao i cjelokupni spektar međusobnih političkih odnosa, koji se vremenski može podijeliti na četiri razdoblja: 1945—1948 (značajan faktor prekida suradnje jest rezolucija IB-a), 1948—1956 i 1956—1973., te od 1973. do danas. Tokom vremena mijenjali su se kako sadržaji, tako i oblici ove vrste suradnje.

Kulturna suradnja obuhvaća šire područje kulturno-umjetničkih aktivnosti: gostovanja umjetničkih grupa iz Čehoslovačke, gostovanje ansambala pripadnika narodnosti u matičnoj zemlji, rad instruktora iz ČSSR s tim ansamblima na području Hrvatske, te nabavka knjiga, muzikalija, gramofonskih ploča i instruktivnog materijala iz ČSSR. Ova vrsta suradnje počinje praktično od 1956.

Suradnja s područja školstva i njegovanja jezika odnosi se na seminare za nastavnike iz škola narodnosti u ČSSR i na ekskurzije, te na plasiranje elemenata jezika matične zemlje putem kulturne suradnje. Ova vrsta suradnje počinje 1958. U nju treba ubrojiti i studij pripadnika narodnosti u ČSSR.

Uvod

Cilj i smisao ovog rada jest prikaz poslijeratnog toka suradnje Saveza Čeha i Slovaka u SR Hrvatskoj sa Čehoslovačkom.

Odmah na početku potrebno je naglasiti da je riječ o problematici koja umnogome nadilazi okvir same suradnje i zadire u šire područje odnosa navedenih subjekata. Ovi su odnosi u poslijeratnom razdoblju imali naizmjenično uzlaznu i silaznu tendenciju, tako da je i suradnja bila s tim u skladu. Zapravo, kontinuirana suradnja, pravno formulirana u protokolima, zapisnicima i ugovorima Saveza Čeha i Slovaka i odgovarajućih čehoslovačkih institucija postoji tek od godine 1973, premda njena geneza počinje prije, i nemoguće je o njoj donositi zaključke bez uvida u tok i sadržaj uzajamnih političkih odnosa poslije rata.

Problematika suradnje, premda značajna za život svake narodnosti, nije — barem u pitanju Čeha i Slovaka — dosad bila predmet ozbiljnijeg istraživanja. Teško je reći zašto se ova tema nije dosad nametnula, premda se može pretpostavljati da je to najviše zbog toga što se na suradnju gleda kao na nešto što je samo po sebi razumljivo, a u krajnjem slučaju na nešto što ima takav povijesni kontinuitet da ga nikakvi prekidi ne mogu dovesti u pitanje. Međutim, realnost je kudikamo drukčija, i poslijeratna povijest, osobito za vrijeme Informbiroa, pokazala je da kontinuitet suradnje narodnosti s matičnom zem-

ljom ne ovisi o njihovoj tradicionalnoj »iskonskoj« povezanosti nego o čistim bilateralnim odnosima domicilne i matične zemlje. U tom svjetlu može se jasno sagledati problematika suradnje Saveza i Čehoslovačke, koja je bila primjerna kad su bili primjerni bilateralni odnosi SFRJ i ČSSR, i koja je nazadovala ili se čak i obustavljala kad su se ti odnosi pogoršavali.

Ovaj rad pisan je iz perspektive pripadnika narodnosti u Hrvatskoj, i za zaokružen pogled trebalo bi svakako proučiti i čehoslovačke dokumente, što u ovom slučaju nije bilo moguće. Problematika suradnje ovdje je podijeljena u četiri odsjeka, od kojih je najobuhvatniji odsjek političko-institucionalne suradnje, u kojem je iznijeta pozadina zbivanja, koja su više-manje odlučujuće utjecala na sve ostalo.

Političko-institucionalna suradnja

Ova se suradnja zapravo tiče kontakata Saveza sa čehoslovačkim institucijama, koji su poduzimani radi rješenja određenih pitanja političke ili pravne naravi. To je, unekoliko, »vanjska politika« Saveza. Ovaj vid suradnje bio je podložan raznim oscilacijama koje su se pojavljivale ovisno o stanju bilateralnih odnosa dviju zemalja. U skladu s tim moguće je i periodizirati poslijeratna zbivanja na pet razdoblja:

1. Od 1945. do 1948. Osnovni sadržaj suradnje jest pitanje reemigracije pripadnika narodnosti.
2. Od 1948. do 1956. Obustava svakog oblika suradnje poslije rezolucije Informbiroa.
3. Od 1956. do 1968. Razdoblje znatnih oscilacija, ovisno o političkim zbivanjima. Uspostavljaju se češći kontakti na svim poljima, premda nema pravne podloge ni eventualnog ugovora o suradnji.
4. Od 1968. do 1973. Razdoblje ograničenja suradnje nakon pogoršanja odnosa SFRJ i ČSSR, izazvanog intervencijom zemalja Varšavskog ugovora.
5. Od 1973. do danas. Suradnja je pravno utemeljena.

Razdoblje od 1945. do 1948.

Glavni sadržaj suradnje u ovom razdoblju, koji još uvijek umnogome nije rasvijetljen kako treba, jest reemigracija Čeha (za Slovake je praktično nije ni bilo). Problematika reemigracije tek očekuje detaljno istraživanje, tako da sa današnjim podacima još uvijek ne možemo navesti točan broj pripadnika narodnosti koji su se iselili u Čehoslovačku.

O toku reemigracije u poslijeratnim godinama izvještavala je *Jednota*, a dosad najpotpuniji osvrt na cijelu akciju napisao je Otto Sobotka, nekadašnji urednik spomenutog lista, i to u brošuri *25 godina rada i djelovanja Čehoslovačkog saveza u Socijalističkoj republici Hrvatskoj, Jugoslavija (2)*. Sobotka je dobro prikazao kronološki tok reemigracije, kao i neke aspekte njezine društvene i političke pozadine, premda je pomalo preuveličavao svoju tezu da se većina pripadnika narodnosti željela reemigrirati. Ali to sada i nije važno. Važno je to u kakvu svjetlu nam se prikazuje suradnja Saveza sa Čehoslovačkom, a ta suradnja ima jedinstvene značajke u cijeloj poslijeratnoj povijesti Saveza. Savez je po svemu funkcionirao kao društveno-politička organizacija (danas je društvena) sa prilično širokim ovlastima, što odgovara i njegovu proglašenju najvišim organom i predstavnikom Čeha u Jugoslaviji, kako u odnosu na državne, tako i čehoslovačke organe, što je bilo službeno objavljeno na Manifes-

tacijskom kongresu Čeha, održanom 4. i 5. 8. 1945. u Daruvaru. Kao takav Savez je bio značajan partner čehoslovačkim organima u rješavanju pitanja reemigracije, jer je primao prijave i surađivao pri organizaciji transporta, te je posredovao kod jugoslavenskih i čehoslovačkih organa u cilju ubrzanja pasoških formalnosti, procjeni vrijednosti imovine reemigranata, a bio je i najvažniji izvor informacija za reemigrante. Jedno vrijeme čak je potpredsjednik Saveza dr. Alexandr Vondráček bio službeni predstavnik čehoslovačkog konzulata u Daruvaru s ovlaštenjem da rješava formalnosti u vezi pasoša i viza. Predstavnici Saveza, na čelu s tadašnjim predsjednikom Josefom Vojačekom — Tarasom, također su često kontaktirali i s vodećim političkim ličnostima Čehoslovačke, uključujući i predsjednika republike Beneša, i nastojali su utjecati na skoro sklapanje odgovarajućih međudržavnih ugovora, koji bi pravno regulirali reemigraciju. Bio je to jedini slučaj suradnje Saveza sa vodstvom matične zemlje u poslijeratnom razdoblju, izuzmemo li kasnije kurtoazne kontakte.

Aktivnost Saveza naišla je na odjek i u Čehoslovačkoj među reemigrantima, koji su se u velikom broju naselili u južnu Moravsku, u okolici grada Znojma, odakle su se prethodno morali iseliti pripadnici njemačke manjine. Reemigranti su sa sobom ponijeli svijest o zajedništvu i stanovit oblik organiziranosti, koji je imao korijen u njihovim društvima u Hrvatskoj, i u čehoslovačkoj brigadi »Jan Žižka z Trocnova« (među reemigrantima bilo je mnogo boraca te jedinice), te su se uskoro u Čehoslovačkoj počeli samostalno društveno — a i politički — predstavljati. U listopadu 1946. održao se u Pragu prvi kongres reemigranata, na kojem je bio osnovan Savez Čeha iz Jugoslavije. Za njegova predsjednika bio je izabran prof. dr. František Smetánka. Iz *Jednote* o ovoj se organizaciji ne može mnogo doznati, osim da joj je glavni zadatak bio suradnja sa Savezom Čeha u Daruvaru, naročito problemi reemigracije. Išlo se i dalje: na kongresu reemigranata i partizana, održanom u travnju 1948. u Brnu, čuli su se i zahtjevi političkog karaktera: zahtjev za sklapanje međudržavnog ugovora, za dosljednu realizaciju reemigracije, te odgovarajuću zastupljenost reemigranata u Narodnoj skupštini Čehoslovačke. Međutim, već bijahu na pomolu druga vremena. Ostala su samo tri mjeseca do rezolucije Informbiroa, i sve je jasnije postajalo da od potpune realizacije reemigracije neće biti ništa.

Zašto je reemigracija stala? Bez poznavanja čehoslovačkih dokumenata nije moguće sagledati sve, naročito političke aspekte ove akcije, ali je ipak moguće formulirati barem pretpostavke. Čini se da čehoslovačka strana, kao pokretač ideje o reemigraciji, nije potpuno realno ocijenila probleme jedne takve akcije koja je bila uvelike hranjena romantičkim pogledima na stvarnost. Oduševljenje za reemigraciju među Česima u Jugoslaviji bilo je nesumnjivo veliko, ali su tokom akcije iskrslili problemi koji se nisu mogli odmah riješiti, na koje je malo tko znao odgovoriti, i koji su dosta kontrastirali s proklamiranim idejama slavenske solidarnosti koje su ugrađene u tekst rezolucije¹ mani-

¹ Tekst točke III »Rezolucije« s manifestacijskog kongresa Čeha i Slovaka 4. i 5. 8. 1945, koji se odnosi na reemigraciju, glasi u prijevodu:

»Znamo da se nakon pobjedonosnog završetka rata zapadna granica slavenstva nalazi na češkim granicama. Znamo i to da Čehoslovačka, nakon protjerivanja vjekovnih neprijatelja slavenstva — njemačkih fašista — ima i manji broj stanovnika, tako da bi mnoga područja naše stare domovine, i to upravo pogranična, mogla ostati pusta. Znamo također da je obaveza svakoga od nas preuzeti zadatke stražarenja na tim granicama, kao i na granicama slavenskog svijeta uopće, i to kolonizacijom tih područja.

Proglašavamo da smo spremni preuzeti i ovaj zadatak — napustiti naše sadašnje drage domove i krajeve s kojima smo rasli s kojima nas veže tradicija bratske ljubavi i prolivna krv za slobodu — ali učiniti ćemo to jedino u slučaju da to naša stara domovina i njen veliki saveznik i branilac svega slavenstva, bratska Rusija, zatraži, te ako i naša nova domovina, Jugoslavija, to isto prihvati u interesu slavenstva.« (4: 3)

festacijskog kongresa Čeha. Problemi su bili najviše materijalne prirode. Pokazalo se da je zemlja koja je pripala reemigrantima slabije kvalitete od one koju su imali u Jugoslaviji, da vrlo često nisu imali ni sredstava za rad, premda su očekivali da ih već sve spremno čeka. Odnos starosjedilaca prema pri-došlicama bio je ponegdje i podozriv, pa čak i obojen stanovitom bojazni zbog njihove velike koncentracije na ograničenom području. Bilo je i reemigranata koji su se vratili u Jugoslaviju i na sav glas govorili o teškoćama iseljavanja, što je imalo negativan povratni efekat na interes za odlazak. Stječe se dojam da cijela akcija nije bila dovoljno dobro pripremljena, a najveći nedostatak bilo je nepostojanje međudržavnog ugovora između Čehoslovačke i Jugoslavije, što je izazvalo niz nejasnoća u tumačenju pojedinih odredaba diplomatsko-konzularnih predstavništava i dovelo do zastoja u prihvatu reemigranata, te do čestih promjena propisa o iseljavanju i raznih dezinformacija i proizvoljnih tumačenja. Dosta je toga škripalo i u informiranosti pripadnika narodnosti o stvarnoj situaciji u Čehoslovačkoj, koja nipošto nije bila ista kao u vrijeme kada su se njihovi precima iseljavali u Jugoslaviju.

Tek je 13. 10. 1948. bio u Beogradu potpisan protokol o reemigraciji i o uvjetima pod kojima su pripadnici narodnosti mogli biti otpušteni iz jugoslavenskog državljanstva. Prema protokolu reemigranti bijahu podijeljeni u dvije skupine. Prvu su činile osobe prijavljene za iseljavanje prije 6. 5. 1947, a drugu one koje su se prijavile poslije tog roka, ili se još uopće nisu prijavile. Uvjeti za otpuštanje iz državljanstva bili su vrlo različiti. Prva je skupina bila u povlaštenijem položaju, jer se na nju nije odnosila odredba da otpust iz jugoslavenskog državljanstva može dobiti samo osoba koja nije vlasnik nikakvih nekretnina na području FNRJ. Druga grupa potpadala je pod udar ove odredbe. Između redova ovog protokola moguće je pročitati »potajnu« želju jugoslavenske strane da što više Čeha, koji su imali određena materijalna dobra, ostanu u zemlji. Takva tendencija primjetna je već od početka reemigracije, kada su predstavnici državnih organa davali do znanja predstavnicima Saveza da pripadnici narodnosti treba da nastave poljske radove bez obzira na termin reemigracije, da Jugoslavija žali zbog njihova odlaska, itd. Protokol je praktično sankcionirao »tiho odustajanje« od masovne reemigracije, koja je za Čehoslovačku postajala sve veći politički problem, a za jugoslavensku stranu ekonomski problem, jer su mnoga seoska imanja ostajala napuštena u trenutku kada je bilo neophodno povećavati proizvodnju hrane. Pogoršanje političke situacije dovelo je do napuštanja ideje o reemigraciji, kao i do napuštanja svake daljnje inicijative u vezi s tim.

Razdoblje od 1948 do 1956.

Rezolucija Informbiroa nije dovela odmah do prekida suradnje Saveza i Čehoslovačke. Iznenadjenje zbivanjima bilo je preveliko. Rezolucija nije stornirala niti posljednji masovni transport reemigranata u listopadu 1948, ali je Savez na nju ipak brzo reagirao i na Žetvenim svečanostima u Hercegovcu 8. 9. 1948. javno manifestirao solidarnost sa politikom KPJ, te s stalim narodima i narodnostima Jugoslavije.

Slijedilo je razdoblje organizacijskih promjena u Savezu, te tromjesečni prekid izlaženja *Jednote*. Novo uređenje Jugoslavije kao federacije ograničilo je djelovanje Saveza na Hrvatsku, a bio je promijenjen i naziv organizacije u Čehoslovački savez u SR Hrvatskoj. Suradnja sa Čehoslovačkom praktično je prestala, a broj kritičkih osvrta u *Jednoti* na stanje u matičnoj zemlji bio je sve veći, premda je *Jednota* i dalje afirmativno pisala o uspjesima češke i slovačke kulture, te o njihovim slavnim tradicijama Žetvene svečanosti, kao i

druge prigode, tekle su bez prisutnosti čehoslovačkih diplomatsko-konzularnih predstavnika, što je samo za sebe mnogo govorilo. Tako je i ostalo sve do 1955.

Prekid suradnje, uvjetovan Informbiroom imao je dalekosežne i duboke posljedice na daljnji život narodnosti. Došlo je do izrazite, a s vremenom sve jače orijentacije na zajedništvo s drugim narodima i narodnostima u Jugoslaviji. Osjećaj kulturne povezanosti s matičnom zemljom ostao je, ali se, djelomično i na temelju tradicionalnoga predratnoga jugoslavenskog osjećanja, javio i novi vid osjećaja pripadnosti Jugoslaviji, jugoslavenskog građanstva. Tendencija povratka u matičnu zemlju oslabila je sa završetkom reemigracije, a još više s novim povijesnim iskustvima i rastućom vremenskom distancom od predratnog razdoblja. Prekid suradnje doveo je do stanovite izolacije Čehoslovačkog saveza s matičnom zemljom, ali je zato došlo do razvijanja međunarodnih kontakata s: organizacijama Čeha u Chicagu (društvom »Ilova«) i Beču (društvom »Vlastenecká omladina — hrv. »Rodoljubna omladina«). U cijelom ovom razdoblju bio je spomena vrijedan jedan kuriozan oblik kontakata s matičnom zemljom — predavanja i govori bivšega čehoslovačkog ministra privrede Bohumila Laušmana, koji je 1952. emigrirao u Jugoslaviju i u više navrata posjećivao Savez i pojedina društva. *Jednota* je neko vrijeme opširnije pisala o njemu, a i on je bio njen komentator zbivanja u Čehoslovačkoj, sve do svoga nerazvijenog i zagonetnog nestanka u Salzburgu. Njegov je boravak u Jugoslaviji u kontekstu loših bilateralnih odnosa sa Čehoslovačkom imao svoju težinu, premda nije ostavio dublji trag.

Razdoblje od 1956. do 1973.

Promjene u SSSR-u nakon Staljinove smrti, a osobito nakon imenovanja Hruščova za prvog sekretara KPSS, brzo su urodile promjenama u politici istočnoevropskih zemalja prema Jugoslaviji. Time su stvoreni uvjeti i za normalizaciju odnosa i suradnje Saveza sa Čehoslovačkom. Prve kontakte službenijeg karaktera pokrenula su diplomatsko-konzularna predstavništva ČSSR. Ambasador Vilém Pithart prisustvovao je, premda bez velikog publiciteta, žetvenim svečanostima u Hercegovcu 3. 9. 1955, a za vrijeme jesenskoga zagrebačkog velesajma posjetio je Udružena društva (današnju Češku besedu u Zagrebu). Tom je prilikom poklonio društvu sabrana djela poznatoga češkog pisca Aloisa Jiráška. Led na uzajamnim odnosima još se počeo topiti iduće godine, pošto je Centralni komitet KPČ osudio »kult ličnosti«, i pošto je kao treći najvažniji zadatak postavio učvrstiti privrednu i političku suradnju sa FNRJ.² Već u svibnju iste godine Jugoslaviju je posjetila delegacija Narodne skupštine Čehoslovačke, predvođena Zdeněkom Fierlingerom. Delegacija je posjetila i Zagreb, gdje ju je 18. 5. na Glavnom kolodvoru uz predstavnike Sabora i društveno-političkog života Hrvatske dočekala i delegacija Saveza, predvođena predsjednikom Mišom Kmećkom, zamjenikom Karlom Řehákom, te tajnikom Václavom Doležalom. Obje delegacije sastale su se u prostorijama Udruženih društava u Zagrebu. Bio je to prvi kontakt ovakve vrste poslije Informbiroa.

Ovi događaji potakli su Savez na veću aktivnost oko suradnje te su već na plenarnom zasjedanju 8. 7. razmatrani odnosi sa ČSSR. Jasno je bila formulirana želja Saveza da se ti odnosi razvijaju, ali isključivo na ravnopravnoj osnovi. Prioritet je dan kulturnoj suradnji, te se pristupilo razmjeni časopisa, a bila je najavljena i turneja ansambla apsolutenata kazališnog fakulteta

² Presudan je za to bio referat generalnog sekretara CK KPČ Antonína Novotnog na plenarnom zasjedanju CK KPČ u veljači 1956.

JAMU³ iz Brna po mjestima gdje žive pripadnici narodnosti. Ta se turneja zaista i održala 12—24. 8. 1956. Bila je praćena velikim publicitetom, a imala je za tamošnje uvjete izuzetan uspjeh. Ansambl je nastupio u Daruvaru, Končanici, Bjelovaru, Dežanovcu, Velikom Zdencima, Hercegovcu i Zagrebu, a veliki odaziv pripadnika narodnosti pretvorio se u svojevrsnu manifestaciju privrženosti kulturi matične zemlje.

Godina 1956, dakle, bila je prekretnica u napretku odnosu Saveza i ČSSR. Nakon ansambla JAMU u Daruvaru je gostovao duhački orkestar i zbor društva »Amati« iz Kraslica. Iduće godine bio je u Zagrebu organiziran seminar iz češkog jezika i književnosti, koji su prvi put vodili stručnjaci s Filozofskog fakulteta Karlova sveučilišta u Pragu. Međutim, sve je ubrzo prekinulo novo pogoršanje bilateralnih odnosa. Nesvrstanu orijentaciju Jugoslavije napale su zemlje članice Varšavskog ugovora kao »revizionističku politiku«, te se odnosi Saveza i ČSSR opet zahlađuju, i do 1962. opet se gotovo ništa ne događa. Tek poslije posjeta predsjednika Tita Moskvi, praških pregovora dviju zemalja o proširenju ekonomske suradnje, te potpisivanja ugovora o kulturnoj suradnji, stvoreni su preduvjeti za poboljšanje odnosa. Očekivalo se da prva akcija na tom planu bude daruvarska proslava dvadesetogodišnjice osnutka Prve čehoslovačke brigade, pa je za tu priliku stigla i delegacija Češkog saveza antifasističkih boraca, predvođena nekadašnjim političkim komesarom brigade i prvim predsjednikom Saveza, reemigrantom Josefom Vojačekom — Tarasom. Proslava je stornirana u zadnji čas zbog katastrofalnog potresa u Skoplju i nacionalne žalosti. Održan je kasnije u Jiřicama, reemigrantskom gradiću u Južnoj Moravskoj. Proslavi je prisustvovala i delegacija boraca brigade iz Jugoslavije.

Suradnja sa ČSSR u ovom je razdoblju bila puna oscilacija i preokreta, što je gotovo simbolički došlo do izražaja prilikom posjeta predsjednika Čehoslovačke Antonína Novotnog Jugoslaviji 1964. Novotný je posjetio i Zagreb, gdje je 24. 9. na primanju što ga je priredio predsjednik Sabora Ivan Krajačić, primio delegaciju češke i slovačke narodnosti, koju su predvodili predsjednik Saveza Mišo Kmecík, predsjednik Češke besede iz Daruvara Adolf Hašpl, tajnik KUD-a »Ludovít Štúr« iz Iloka Samuel Danko, i drugi. O tom susretu pisala je *Jednota*, koja se ograničila na izvještaj o razgovoru Novotnog i delegacije. Otto Sobotka sa svoje strane napominje kako »predsjednik Novotný u početku gotovo da nije želio ni čuti za organiziranu aktivnost pripadnika narodnosti, te da je tek pošto mu je Vladimir Bakarić objasnio politiku Jugoslavije prema manjinama izrazio interes za tu aktivnost, a u razgovoru s delegacijom zanimao se za razna pitanja o kulturi i školstvu i za sudjelovanje pripadnika narodnosti u političkom i privrednom životu i u samoupravnim strukturama«. I na temelju samo ovog izvještaja moguće je donijeti stanovite zaključke o tadašnjim pogledima službene Čehoslovačke na problematiku narodnosti, ali bi to bila druga priča.

Još ni danas nije moguće pouzdano znati je li razgovor s Novotným u nekolicu utjecao na razvoj odnosa Saveza s matičnom zemljom. Činjenica je da su ti odnosi sljedećih godina znatno oživjeli i da su dospjeli na najkvalitetniju razinu prije godine 1973. Nov element u cijelom spektru suradnje postale su ekscurzije u ČSSR, koje su bile gotovo potpuno obustavljene nakon rezolucije Informbiroa i koje su se razmahale upravo šezdesetih godina. Uglavnom se radilo o školskim ekscurzijama, organiziranim na principu reciprociteta. Kao glavni partneri na čehoslovačkoj strani figurirale su osnovne škole iz mjesta gdje su živjeli reemigranti (Jiřice, Mišovice), uglavnom iz kotara Znojmo. Lje-

³ JAMU — *Janáčkova akademie múzických umění*/Janačekova akademija umjetnosti muza

tovanje češke djece iz Hrvatske u ČSSR kompenziralo se ljetovanjem djece iz Čehoslovačke u odmaralištu daruvarske češke osnovne škole u Tkonu na otoku Pašmanu. Godine 1965. počelo je i istraživanje etnografskih i jezičnih karakteristika Čeha u Hrvatskoj, u organizaciji Čehoslovačke akademije znanosti. Te i slijedeće godine Savez je posjetio ambasador Antonín Kroužil, i godine 1967. novi ambasador dr. Ladislav Šimovič, što je na neki način simboliziralo stanoviti novi kurs matične zemlje u suradnji sa Savezom. Intenzivirana je bila i kulturna suradnja, a gostovanja umjetničkih grupa iz ČSSR nizala su se jedno za drugim. Proslava 25. obljetnice osnutka Prve čehoslovačke brigade 1968. je također protekla u tom duhu.

Nakon ovoga plodnog razdoblja ponovo su naišla »krizna« vremena. Intervencija zemalja Varšavskog ugovora u Čehoslovačkoj naišla je na žestoke osude u Jugoslaviji. Simpatije za društvene promjene u ČSSR bile su već prije izražene na mnogim mjestima, a u trenutku intervencije konkretno su se iskazivale prilikom pomoći čehoslovačkim turistima, koji su se u to vrijeme zatekli u Jugoslaviji. U tu aktivnost uključili su se kako pojedini pripadnici narodnosti, tako i Savez, koji je u skladu s valom simpatija prema Čehoslovačkoj poslao i službeni protest CK SKJ, u kojem je osudio intervenciju. Protestu se pridružila i *Jednota*.

Događaji oko »Pražkog proljeća« na svijest pripadnika narodnosti djelovali su dosta negativno, i kudikamo su ubrzali proces urastanja u svijet i kulturu većinskog naroda. Nije potrebno ni posebno naglasiti da je to za neko vrijeme prilično opteretilo odnose Saveza s matičnom zemljom. Ipak nije se ponovilo vrijeme poslije rezolucije Informbiroa, kada je sva suradnja bila obustavljena. Neka gostovanja umjetničkih grupa iz ČSSR bila su otkazana, kontakti s diplomatsko-konzularnim predstavnicima bili su rjeđi, ali se ipak nešto događalo. Stanovita konfuzija u bilateralnim odnosima prenosila se i na polje suradnje Saveza sa ČSSR, te su se u tadašnjoj *Jednoti* češće znali naći kritički intonirani članci o normalizaciji prilika u Čehoslovačkoj. Čekala su se povoljnija vremena. Već je 1971. bila organizirana ekskurzija pripadnika narodnosti u ČSSR, što je bio možda i najpouzdaniji znak zatopljenja atmosfere. Glavni pomak najprije se trebao dogoditi na planu bilateralnih odnosa, a dogodio se nakon Titova posjeta Moskvi 1972, koja je godina na neki način predstavljala prihvatanje političke realnosti, kao i odlučnost SSSR-a i Jugoslavije da svoje odnose ne dovode u pitanje. Iste godine bio je potpisan i ugovor o kulturnoj suradnji SFRJ i ČSSR koji se nije neposredno doticao Saveza, ali koji je stvorio prostor za ono što je slijedilo 1973. Te su godine u Daruvar doputovali generalni konzul Karel Klečák, konzul Vladimír Trojan, te predsjednik ČÚZ-a Bedřich Pištora u povodu 110 godina doseljenja Čeha u selo Lipovac, te povodom proslave dovršenja vodovoda, asfaltne ceste i kanalizacije u tom selu. Stvarni razlog posjeta bio je dalekosežniji. Pištora je informirao predstavnike Saveza o nastojanju i planovima ČÚZ-a u vezi pomoći jugoslavenskim Česima u rješavanju nekih pitanja u školstvu i kulturi. Radilo se zapravo o usklađivanju stavova u vezi s projektom ugovora o zajedničkoj suradnji. Sve se do kraja preciziralo 15—17. 5. u Pragu, gdje je boravila delegacija Saveza predvođena predsjednikom Josefom Zámstným, koja se sastala s predstavnicima ČÚZ-a, te Ministarstva prosvjete i Ministarstva kulture Češke socijalističke republike. Rezultat tih razgovora bio je »Zapisnik o aktivnosti delegacije Čehoslovačkog saveza u Hrvatskoj, ostvarenoj dana 15—17. 5. u Pragu«. (4) Prvi put u povijesti Saveza njegova je suradnja s matičnom zemljom bila postavljena na pravni temelj u obliku trogodišnjih sporazuma o suradnji (službeno se zovu protokoli ili zapisnici), koji su unaprijed predviđeni u ugovorima o kulturnoj suradnji Jugoslavije i Čehoslovačke.

Sporazumi o suradnji reguliraju cijelo područje kulturne razmjene i njegovanja jezika, koja se povezuje i s pomoći čehoslovačke strane Savezu u domeni školstva narodnosti. Glavni nosioci suradnje od čehoslovačkih organa bio je ČÚZ, a od 1976. i Matice slovačke, s kojom se sklapaju slični sporazumi koji se tiču slovačke narodnosti u SR Hrvatskoj. Ove organizacije posreduju daljnje kontakte Saveza sa ministarstvima prosvjete i kulture Češke i Slovačke socijalističke republike, odnosno prema potrebi i s drugim institucijama. O pojedinostima suradnje na pojedinim područjima bit će više riječi na idućim stranicama.

Od ostalih institucija treba kao značajan faktor razvoja ovih odnosa spomenuti Generalni konzulat ČSSR u Zagrebu, koji je naročito osamdesetih godina razvio znatnu aktivnost, osobito na polju organizacije čestih susreta s predstavnicima narodnosti, što je umnogome pridonijelo boljoj atmosferi u uzajamnim kontaktima. Sveukupni spektar suradnje dosad se proširio akcijama novijeg datuma u kojima Savez i ČÚZ ne sudjeluju neposredno, ali koje podržavaju i podupiru. Najznačajnija takva akcija jest prijateljstvo i suradnja općina Daruvar i kotara Znojmo, pokrenuta početkom osamdesetih godina, koja je zasnovana na uzajamnom ugovoru. Ova suradnja prilično je kompleksna i obuhvaća privredne organizacije, društveno-političke organizacije (suradnju su prvobitno inicirale partijske organizacije Znojma i Daruvara), te sportska i kulturno-umjetnička društva. Za pripadnike narodnosti značajna je činjenica da na području Znojma živi velika većina reemigranata. Češka beseda iz Daruvara u okviru ove suradnje uspostavila je prijateljske kontakte s kulturnom sekcijom JZD (Jedinstvena zemljoradnička zadruga) iz mjesta Višnové, a Češka beseda iz Prekopakre, iako izvan spomenute suradnje, ima slične odnose s mjestom Postřekov, gdje je nosilac suradnje organizacija Závodní klub.⁴ Nije nam sada namjera nabrajati sve organizacije koje na sličan način surađuju sa Čehoslovačkom. Dovoljno je rezimirati da je uspostavljanje suradnje na principu društvo-društvo novitet u povijesti Čeha i Slovaka u Hrvatskoj. Bit će, dapače, vrlo zanimljivo vidjeti u skoroj budućnosti perspektivu ovakvih kontakata. Činjenica je da Savezu nešto slično nije uspijevalo, i da je riječ o inicijativama koje su došle sa strane i koje, kao u slučaju društva iz Prekopakre, Savez nije inicirao. U svakom slučaju čini se da je ovakav način suradnje s matičnom zemljom vrlo sretan, jer u njemu participira i većinski narod, tako da narodnost u tome ne nastupa izolirano. Pozicija samoga Saveza u kontekstu suradnje kudikamo se izmijenila, jer je prihvaćanjem novog statuta 1984. od društveno-političke organizacije Savez postao društvena organizacija, te se u pitanju odnosa sa Čehoslovačkom mora sve češće obraćati drugim institucijama za posredovanje. Najvidljiviji primjer jest gubljenje nekadašnjih kompetencija u školstvu narodnosti, tako da i jedna tako važna stvar kao što je slanje pripadnika narodnosti na studij u Čehoslovačku, nije više u nadležnosti Saveza, već odgovarajućih republičkih organa. Po novom statutu Savez je organizacija čeških i slovačkih društava, te se suradnja s matičnom zemljom uglavnom odnosi na njih, dok pripadnici narodnosti, koji iz bilo kojeg razloga nisu članovi društava (npr. zbog udaljenosti od mjesta stanovanja do mjesta gdje djeluje društvo) u svemu tome mnogo teže sudjeluju.

Na osnovi sadašnjeg stanja moguće je reći da je perspektiva suradnje sa ČSSR vrlo dobra, jer su institucionalni kontakti već prilično dobro uhodani. Teško je predvidjeti neke bitnije promjene u dogledno vrijeme, osim ako ne dođe do nečega novog u bilateralnim odnosima obiju zemalja, a to na osnovi

⁴ Hrv. otprilike: »Radnički klub«, ili »Tvornički klub«. Ne postoji adekvatan ekvivalent.

eventualnih promjena u politici Jugoslavije prema zemljama SEV-a i EZ, potaknutih evropskim integracijskim procesima. Eventualno jugoslavensko približavanje SEV-u moglo bi imati (premda ne znači da bi nužno tako bilo) kao jednu od posljedica još veći interes Čehoslovačke za pripadnike narodnosti u našoj zemlji. Drugo je pitanje kako će se na sve to odraziti neki domaći problemi, naročito asimilacija, koji bi mogli presudno utjecati na mogućnost i sposobnost društava i Saveza da budu nosioci suradnje s matičnom zemljom.

Kulturna suradnja

O kulturnoj suradnji u razdoblju 1945—1956. praktično nije moguće ništa reći. Tri poslijeratne godine bile su suviše kratak rok za uspostavljanje kakvih-takvih kontakata, a bile su toliko ispunjene drugim pitanjima i problemima, da se o suradnji na području kulture gotovo nije ni razmišljalo. Prvi, premda ne i jedini razlog tome bila je aktivnost Saveza oko reemigracije, koja je zasjenila sve ostalo. Drugi razlog bilo je nepostojanje bilo kakve ozbiljnije koncepcije ili ideje o uspostavi kulturnog života narodnosti koji bi se više nego prije inspirirao zbivanjima u matičnoj zemlji. Treći razlog, koji je čak uvjetovao prethodna dva, bilo je organizacijski i sadržajno nadovezivanje na predratne kulturne tradicije narodnosti. Događaji poslije rezolucije IB-a praktično su osudili narodnost na specifični kulturni tradicionalizam, koji je izgubio tlo pod nogama s prodorom masovnih medija.

Tradicionalizam se u kulturi narodnosti odražavao na dva načina. Organizacijski je to bilo na razini održavanja velikih kulturno-umjetničkih manifestacija tipa žetvenih svečanosti, kojima su poslije pridodane i neke druge (»Naše proljeće«, »Festival dječjih pjesama u Končanici«, »Smotra slovačkog i češkog folklora«, »Smotra duhačkih orkestrara«, »Naša pjesma«). Sve su to bile manifestacije tipa smotri koje su trebale predstaviti kulturni amaterizam Čeha i Slovaka, a njihova koncepcija se nikada nije mijenjala. Sadržajno se tradicionalizam odražavao u uvijek istim oblicima kulturnog amaterizma — folkloru, narodnim pjesmama, duhačkim orkestrima, dramskom amaterizmu. Takav tradicionalizam ne može se a priori gledati negativno, jer je bio odraz vremena u kojem su društva zaista bila nosioci ne samo kulturnog amaterizma nego i društvenog života, te su ljudi u njima rado provodili i slobodno vrijeme. Međutim, to je moglo tako ići samo do trenutka kada se javnost počela posredovanjem masovnih medija ozbiljnije upoznavati s kulturom većinskog naroda i sa svjetskom kulturom. Kulturni amaterizam dobio je snažnog protivnika, a i sam je zapao u repertoarsku krizu, jer se plesalo, pjevalo i glumilo uvijek isto i uvijek jednako. Uspostavljanje kulturne suradnje sa Čehoslovačkom bio je pokušaj da se jednim udarcem riješe četiri stvari: da se poveća motivacija pripadnika narodnosti za bavljenje kulturnim amaterizmom, da se poboljša kvaliteta grupa i sekcija, da im se proširi repertoar, te da se u širem smislu probudi interes za kulturu matične zemlje.

U početku nije sve išlo glatko. Prvo gostovanje ansambla apsolutenata kazališnog fakulteta JAMU iz Brna bilo je više u znaku obnavljanja političkih kontakata. Novim pogoršanjem bilateralnih odnosa obustavljeni su kontakti i u području kulture. Tek nakon 1963. i posjeta predsjednika Novotnog Jugoslaviji kreću i kulturni odnosi. Ponovo su na djelu apsolutenti JAMU iz Brna s nastupima u čak 16 mjesta gdje žive Česi (1964). Nastupaju i drugi umjetnički ansambli. Gostovanja su reprezentativna i praćena velikim interesom javnosti. Od afirmiranih čehoslovačkih ansambala treba spomenuti gostovanje solista opere Narodnog kazališta iz Praga (1973), te Državnog kazališta iz Brna (1985),

Duhačkog orkestra Dvorske garde (češ. Hudba hradni stáže) iz Praga (1974), ili folklornih ansambala »Oravan« (1984), »Škoda Plzen« (1985), te »Gymník« iz Bratislave (1986). Čehoslovački ansambli najčešće nastupaju na Žetvenim svečanostima, rjeđe su na turnejama u više mjesta, dok ansambli ozbiljne glazbe nastupaju uglavnom u Daruvaru u sklopu jugoslavenskih turneja. Takvi nastupi povremeno se organiziraju i u Hercegovcu kod Garešnice, kao u slučaju Pjevačkog udruženja moravskih učitelja (1985). Mogao bi se navesti i niz drugih ansambala, ali sad nije vrijeme za to. Zauzvrat, umjetničke grupe pripadnika narodnosti nastupaju u Čehoslovačkoj, bilo na folklornom festivalu u Detvi, bilo prigodno u sklopu bratskih kontakata sa tamošnjim društvima.

Organiziranje seminara za voditelje amaterskih grupa išlo je znatno teže. Prvi pokušaj organizacije seminara za dramske amatere bio je inspiriran gostovanjem ansambla apsolutenata JAMU 1956, a održao se 24—27. 1. 1957. u Daruvaru, uz sudjelovanje 110 polaznika. Jedan od voditelja je bila i Jiřina Ryřánková, predavač na JAMU. Dugo vremena ovo je bio jedini seminar na kojem su sudjelovali stručnjaci iz ČSSR. Voditelji folklornih grupa svoj su prvi seminar sa čehoslovačkim instruktorom dočekali 27—30. 1. 1968, opet u Daruvaru. Seminar je vodila dr. Hannah Laudová iz Praga, a sudjelovalo je 45 polaznika. Laudová je tom prilikom održala i seminar za nastavnike čeških škola u Hrvatskoj, te im je pokazala neke češke plesove i govorila o narodnim običajima i plesovima. Nakon toga slijedi praznina sve do 1974, kada u Daruvaru na osnovi sporazuma o suradnji boravi praški koreograf dr. Petr Novák. Poslije njega brigu o češkim folklornim grupama preuzela je Lenka Homolová, kojoj se od 1987. pridružila i Eva Zetová. Osamdesetih godina počelo se organizirati više različitih seminara: za voditelje duhačkih orkestara (instruktor je od 1985. Miroslav Čísař), te za dramske amatere (od 1986. vodi seminare praški glumac Karel Hábl). Treba spomenuti i značajnu pomoć lutkara Karla Skalicog iz Praga, koji je za Češku besedu iz Daruvara izradio kompletne rekvizite i lutke za marionetsko kazalište (1986). Trebalo bi navesti i instruktore koji su sudjelovali u slovačkim društvima na osnovi suradnje s Maticom slovačkom, ali su podaci o njima vrlo oskudni, te bi se uvid mogao steći jedino na osnovi korespondencije Saveza s Maticom, jer se u javno objavljivanima sporazumima o suradnji imena instruktora obično ne navode.

Rad instruktora dosad je uglavnom bio usmjeren na uvježbavanje repertoara za veće nastupe s cijelim ansamblima. Instruktor je dolazio jednom ili dva puta na godinu, te je u dogovoru s predstavnicima Saveza i društava određivao gdje, kako i koliko raditi. To se pokazalo kao dobar motivacijski faktor za članove grupa, ali nije bilo dovoljno za kontinuirani rad tokom cijele godine. U posljednje vrijeme zato prevladava tendencija doškolovanja voditelja amaterskih grupa u Čehoslovačkoj na raznim tečajevima i seminarima, što omogućuje kvalitetniji rad za odsutnosti instruktora, koji bi onda za vrijeme svog boravka među pripadnicima narodnosti mogao raditi intenzivnije i zahtjevnije i ne bi morao gubiti vrijeme s proradom osnovnih elemenata i znanja. Ova praksa dosad se s uspjehom primjenjivala s voditeljima folklornih i dramskih grupa, premda konkretni uspjesi ne ovise samo o tome jednom faktoru nego o više faktora, kao npr. o mogućnostima voditelja da posvete odgovarajuće vrijeme svojim grupama, o materijalnim i tehničkim uvjetima, vremenskim mogućnostima članova grupa za kontinuirani rad, itd. Ostale aktivnosti još uvijek čekaju nešto slično.

Savez i Jednota dobivaju posredovanjem čehoslovačkih institucija i određene kontingente knjiga i gramofonskih ploča. (Riječ je uglavnom o beletristici, odnosno o pločama ozbiljne i folklorne glazbe, rjeđe i popularne.) Isporuka knjiga dogovara se u okviru sporazuma o suradnji, a distribucija se obavlja

na dva načina: prodajom (za to postoji u *Jednoti* odjel za prodaju knjiga i gramofon. ploča — Knjižni služba), te raspodjelom knjiga društvima, koju obavlja Savez. Osim ovoga, Savez ima u svojim fondovima i posudionicu gramofonskih ploča, te posudionicu nota i muzikalija, kao i posudionicu knjiga za kazališne ansamble. Slični fondovi postoje i u češkim osnovnim školama, iako je riječ samo o knjigama u školskim knjižnicama, dok je broj ploča i nota zanemarljivo mali i koristi se uglavnom u nastavi. Posebne kontingente ploča dobiva i daruvarska radio-stanica za emisiju na češkom jeziku. Iako je riječ o sredstvima prilične vrijednosti, njihov je krajnji učinak mali, jer se fondovi koriste dosta slabo. Ta se funkcija može okarakterizirati kao prosvjetiteljska, i to u smislu upoznavanja pripadnika narodnosti s kulturom matične zemlje, ali to sve, zbog raznih razloga, ostaje na margini događaja. Nedovoljna propaganda, zagušenost emisija za Čehe i Slovake u šumi današnjih masovnih medija, stanovita neatraktivnost ponude narodnosne kulture u usporedbi s kulturom većinskog naroda, te niz asimilacijskih problema vode do stanja u kojem se pomišlja čak i na zatvaranje najveće knjižnice Čeha, odnosno Slovaka u Hrvatskoj. Riječ je o knjižnici »Franta Burian« u Daruvaru sa preko 3000 svezaka, a ideja o zatvaranju čula se sasvim ozbiljno na ovogodišnjoj skupštini daruvarske Češke besede, društva koje broji oko 700 članova. Premalo je čitalaca. Ankete *Jednote* među daruvarskim srednjoškolicima češkog porijekla pokazale su katastrofalno nepoznavanje kulture matične zemlje, čak i među učenicima kulturološkog odjela srednjoškolskog centra. Moguće je da bi se među Slovacima dobila nešto drugačija slika, ali tamo nije nitko provodio slične ankete. Riječ je, dakle, o posvemašnjem uklapanju u kulturu većinskog naroda, u njeno prihvaćanje kao svoje vlastite, što dovoljno govori o jednom segmentu asimilacije pripadnika narodnosti i o njenom napredovanju.

Zaključujući ovo razmatranje o kulturnoj suradnji moguće je ukratko reći da je ona ostavila traga na razini aktivnog bavljenja kulturnim amaterizmom, ali da nije imala uspjeha u populariziranju kulture matične zemlje, za koju je interes čak u sve većem opadanju. Uzroci tome nisu u neadekvatnosti suradnje, nego više u samome stanju života narodnosti, koji je sve više podložan asimilacijskim tendencijama.

Suradnja na području njegovanja jezika i školstva

Ova vrsta suradnje specifična je po svojem obliku zato što se jezično usavršavanje, koje se steže u Čehoslovačkoj, odnosi prije svega na nastavnike čeških i slovačkih škola. Tek u širem smislu, putem knjiga a djelomično i putem emisija za Čehe i Slovake može se govoriti o suradnji koja se tiče svih pripadnika narodnosti. Zbog toga govorimo o jedinstvenom vidu suradnje, premda se ona na prvi pogled tiče dvaju različitih područja.

Suradnju je moguće podijeliti na četiri oblika:

1. na tečajeve češkoga i slovačkog jezika za nastavnike tih predmeta;
2. na studijske boravke nastavnika svih predmeta u odabranim školama u Čehoslovačkoj. Cilj je upoznati način rada, metodu i organizaciju, ali i stručnu terminologiju, što je važno za obogaćivanje fonda riječi;
3. na školske ekskurzije u Čehoslovačku;
4. i na suradnju u širem smislu — obogaćivanje fonda riječi putem upoznavanja elemenata kulture matične zemlje.

Povijest ove suradnje počinje 1958, kada se 7-14. 7. održao u Zagrebu seminar češkog jezika za nastavnike čeških škola. Prvi put nakon rata na tom su seminaru sudjelovali i stručnjaci iz ČSSR: doc. dr. Václav Křístek, dr. Jaromír Bělič i dr. Karel Kostroun s praškog Filozofskog fakulteta, te nastavnik češkog Štěpán Štěpánek. Osim njih među voditeljima bili su i dr. Ljudevit Jonke sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta, te prof. Josip Matušek i prof. Antonín Kubec sa gimnazije u Daruvaru.⁵ Češki su filozofi nakon seminara posjetili Ivanovo Selo, Grubišno Polje, Velike Zdence, Hercegovac i Končanicu, gdje su se upoznali sa životom pripadnika narodnosti i sa stanjem češkog jezika među njima. Slični seminari spominju se u *Jednoti* tek sedamdesetih godina, poslije prvih sporazuma o suradnji, a održavaju se u Čehoslovačkoj, u okviru već spomenutih studijskih boravaka. Prvi takav boravak spominje se u broju 51/52 *Jednote* iz 21. 12. 1986, to je bio kratak izvještaj o ekskurziji 30 nastavnika s područja Daruvara, Pakraca i Grubišnog Polja u Brno i Prag. Ekskurzija nije imala radni karakter, a organizirao ju je ČSÚZ, u suradnji s regionalnim narodnim odborom iz Brna, te regionalnim prosvjetnim inspektorom Brumovským. Ovaj vid suradnje znatno se proširio poslije potpisivanja prvog sporazuma o suradnji 1973. Od tada se svake druge godine organiziraju studijski boravci u ČSSR za nastavnike čeških škola, a svake godine i za nastavnike slovačkih škola, premda postoji bitna razlika u njihovu broju, jer su grupe čeških nastavnika znatno veće, dok na seminarima za Slovake prisustvuju obično 2 do 3 osobe.

Ovdje je potrebno spomenuti i studij u Čehoslovačkoj za pripadnike narodnosti. Počeo se organizirati na osnovi sporazuma o suradnji od školske godine 1973/74. Nosilac ovog oblika suradnje jest Ministarstvo prosvjete Češke, odnosno Slovačke socijalističke republike. Broj studenata nije bio standardiziran, povećavao se tokom godina da bi se osamdesetih godina ustalio na principu 4 ili 5 Čeha za studij u Češkoj, te 3 ili 4 Slovaka za studij u Slovačkoj, ovisno o predloženoj kvoti Ministarstva prosvjete. Upisi su se provodili natjecajem koji je početkom svake kalendarske godine raspisivao Savez u *Jednoti*. Osnovni kriteriji su bili želja za studijem obrazovnog profila potrebnog češkoj i slovačkoj narodnosti u Hrvatskoj, uspjeh u srednjoj školi, aktivno znanje češkoga ili slovačkog jezika, te aktivno sudjelovanje u radu nekog od društava, uz standardno odobrenje omladinske organizacije. Svrha je bila dobiti visokobrazovane kadrove koji bi radili prije svega na školama narodnosti, i koji bi, zahvaljujući poznavanju kulture i tradicije matične zemlje, mogli obogatiti život narodnosti nečim novim. Rezultati su, međutim, paradoksalno drugačiji od namjera. Premda je interes Saveza bio da se studiraju predmeti humanističkog usmjerenja, od prvog dana prevladavao je interes za tehničke smjerove, a naročito za medicinu. Situacija je danas takva da od svih apsolviranih češke narodnosti troje rade kao novinari u *Jednoti*, a jedan u TV emisiji »Kronika Čeha i Slovaka«. Niti jednome od njih novinarstvo nije struka, premda su praški fakultet novinarstva završila tri studenta, ali stjecajem okolnosti niti jedan od njih danas ne radi u institucijama narodnosti. Malo tko od svih njih živi na području gdje žive Česi, a u društvima su aktivni uglavnom apsolventi humanističkih smjerova. Kod Slovaka je situacija kudikamo bolja. Posljednjih je godina interes za studij kod Čeha u opadanju. Cijela se akcija sa stanovišta pojedinih ljudskih sudbina može ocijeniti kao dobra, ali sa stanovišta potreba

⁵ Bělič je na seminaru govorio o reformi pravopisa i o nekim elementima sintakse u češkom. Křístek se posvetio redosljedu riječi u češkom, te odabranim primjerima iz sintakse. Kostroun je govorio o raznim aspektima češke književnosti 19. i 20. stoljeća, dok je Antonín Kubec izložio pitanje reforme školstva, a Josip Matušek organizaciju i probleme nastave češkog na češkim školama.

Saveza — »stvaranja« kreativne intelektualne baze — samo je djelomično uspješna. Problem nije samo u nevoljama oko nostrifikacije diploma, i nemoćnosti zapošljavanja u svojoj sredini, nego i u tome što elementi kulture matične zemlje koje ti absolventi donose sa sobom teško komuniciraju s narodnosnom sredinom. Ti elementi ne funkcioniraju u takvoj sredini kao nešto što tamo logikom stvari pripada, nego kao elementi strane kulture, te se i tu kod absolvenata javljaju adaptacijske teškoće.

Problematika njegovanja jezika narodnosti kompleksna je pojava, i ne može se promatrati samo u svjetlu suradnje s matičnom zemljom. Pa se ni ovaj vid suradnje stoga ne može vrednovati negativno, uzimajući u obzir samo njegove manjkavosti. Problem sve veće infiltracije jezika većinskog naroda u jezik obiju narodnosti nije samo problem škole i nastave nego i širih okolnosti, a te okolnosti ne može mijenjati suradnja s matičnom zemljom.

IZVORI I LITERATURA

1. Arhivski materijali Saveza Čeha u SR Hrvatskoj.
2. *25 let práce a činnosti Československého svazu v Socialistické republice Chorvatsku, Jugoslávie*. Daruvar: Svaz Čechů a Slováků v SR Chorvatsku, 1969.
3. *Jednota*, god. 1—43, Daruvar, 1946—1988.
4. Rezolucija s manifestacijskog kongresa Čeha i Slovaka 4. i 5. 1946. *Jednota*, br. 1, 16. 03. 1946.
4. Záznam o aktivite delegace Československého svazu v Chorvatsku, realizované dne 15.—17. 5. 1973. v Praze.

RESUMÉ

Poválečná spolupráce Svazu Čechů a Slováků v Chorvatsku s ČSSR prošla během času skrze období vzestupu a poklesu, což záleželo na stavu bilaterálních vztahů Jugoslávie a Československa.

Pod pojmem politické a institucionální spolupráce se zde chápou styky Svazu s československými institucemi a s politickými představiteli jakož i celý rejstřík vzájemných politických vztahů, který se může časově rozdělit do čtyř úseků — od 1945 do 1948 (významným činitelem přerušení spolupráce je rezoluce Informačního byra), od 1948 do 1956, od 1956 do 1973, a od 1973 do dnes. Během času se měnil jak obsah spolupráce, tek její forma.

Kulturní spolupráce zahrnuje širší oblast kulturně umělecké aktivity, jako např. vystoupení uměleckých souborů z Československa, hostování českých a slovenských souborů z Chorvatska ve staré vlasti, pomoc odborníků z ČSSR těmto souborům, jakož i obstarávání knih, hudebnin, gramodesek a instruktážních materiálů. Tento druh spolupráce se prakticky začíná uskutečňovat od roku 1956.

Spolupráce v rovině školství a péče o mateřský jazyk se vztahuje na organizaci seminářů pro osvětové pracovníky z řad národností v ČSSR zájezdy a ovlivnění hovorového jazyka Čechů a Slováků v Chorvatsku cestou seznámení s prvky kultury staré vlasti. Tento druh spolupráce je možno datovat od roku 1958. a patří sem také studium příslušníků obou národností v Československu.

POST-WAR CO-OPERATION BETWEEN THE UNION OF CZECHS AND SLOVAKS IN THE SR OF CROATIA AND CZECHOSLOVAKIA

SUMMARY

Post-war co-operation between the Union of Czechs and Slovaks in Croatia and the Czechoslovak Socialist Republic passed through periods of expansion and reduction depending on the state of bilateral relations between Yugoslavia and Czechoslovakia.

Political-institutional co-operation included contracts between the Union and Czechoslovak institutions, between political representatives, as well as the entire spectrum of mutual political relations which can be chronologically divided into four periods: 1945—1948 (a significant factor in the discontinuation of co-operation was the resolution of the Information Bureau), 1948—1956, 1956—1973, and 1973 until the present. The contents and forms of this type of co-operation changed through time.

Cultural co-operation included a wider field of cultural and artistic activities: visits by Czechoslovak artistic groups, visits to the old homeland by Czech and Slovak ensembles from Croatia, assistance given by instructors from the CSSR to ensembles in Croatia, the sending of books, musical material, gramophone records and instruction material from the CSSR. The type of co-operation practically began in 1956.

Co-operation in the field of schooling and mother tongue maintenance involved the organisation of seminars in the CSSR for teachers from the nationality schools in Croatia, excursions and the influencing of Czech and Slovak speech in Croatia by recurring acquaintance with cultural elements from the old homeland. This form of co-operation began in 1958. Czech and Slovak students from Croatia studying in the CSSR were also a part of this type of co-operation.